

УДК 347.77:007:004.738.5

*О. І. Харитонова***ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ЄДИНОГО ЦИФРОВОГО РИНКУ
Й АВТОРСЬКІ ПРАВА**

На початку липня в періодичних виданнях була інформація про виграну європейськими діячами літератури важливу битву. Ішлося про перегляд із 2014 року Європейським парламентом директиви 2001 року про авторське право й суміжні права в інформаційному суспільстві.

Варто зазначити, що формування політики інформаційного суспільства, покликаної забезпечити виникнення й обіг нових товарів і послуг, які надаються через інформаційну мережу з використанням як вже існуючих творів і виконань, так і створюваних або здійснюваних завдяки зазначеним технологіям, є однією зі складових розбудови внутрішнього ринку Європейського Союзу (далі – ЄС). Оскільки зазначені технології, крім стимулювання нових можливостей мистецької самореалізації й ефективного поширення творчого продукту, роблять цей продукт юридично захищеним, за умови застосування традиційних способів захисту ЄС свого часу було прийнято низку актів, спрямованих на вирішення цієї гострої й нагальної проблеми. Зокрема, ідеться про прийняття Білої та Зеленої книг, директиви та інші нормативні акти ЄС.

Зелена книга «Про авторське право і виклик технологій: питання авторського права, що вимагають невідкладних дій» була прийнята ще в 1988 році з метою правового й економічного аналізу невідкладних проблем, спричинених розвитком нових технологій із точки зору інтересів ЄС. Висновком була констатація того факту, що нові технології відкривають можливість легкого здійснення транскордонних операцій із порушенням авторського права й суміжних прав.

Біла книга «Розвиток, конкурентоздатність, зайнятість: виклики та шляхи в двадцять перше століття» вводить поняття інформаційного суспільства [1, с. 256].

Ще одна Зелена книга про стратегічні дії для посилення Європейської програмної індустрії в контексті аудіовізуальної політики Європейського Союзу прийнята в 1994 році. На порядок денний висуваються проблеми

авторських і суміжних прав в інформаційному просторі, оскільки інформаційне суспільство стало реальністю, а мережа Інтернет все частіше стає засобом для вирішення комерційних, навчальних, дозвільних і дослідницьких потреб. Все частіше постає проблема збереження балансу прав та інтересів авторів і користувачів творчого продукту. Проблема полягала в тому, що суб'єкти авторського права бажали підсилення захисту прав, у той час як користувачі продукту й постачальники відповідних послуг вбачали в цьому обмеження своїх прав і перешкоди в діяльності.

На необхідності збереження балансу прав та інтересів авторів і широкої публіки у сфері освіти наукових досліджень і доступу до інформації наголошено також у Договорі ВОІС про авторське право [2].

Конкуренція інтересів у сфері інтелектуальної власності полягає в тому, що правовласники зацікавлені в наданні їм широкої монополії на використання результатів творчої, інтелектуальної діяльності, тоді як користувачі зацікавлені в спрощенні доступу до об'єктів права інтелектуальної власності й обмеження монопольного становища творців.

Наступні кроки на шляху пошуку компромісів між інтересами правоволодільців і користувачів позначилися низкою документів, що мали на меті поступове розв'язання існуючих проблем, зокрема Зеленою книгою «Про авторське право і суміжні права в інформаційному суспільстві» 1995 року, Повідомленням «Про авторське право і суміжні права в інформаційному суспільстві» 1996 року, Директивою 2001/29/ЄС про гармонізацію певних аспектів авторського права та суміжних прав в інформаційному суспільстві (Інформаційна директива). Остання фактично охоплює всі директиви *acquis communautaire*, гармонізуючи декілька невід'ємних прав, що належать авторам, і чотири групи прав, що належать суб'єктам суміжних прав, а також обмеження й винятки, захист технологічних заходів та інформації з управління правами та важливі аспекти щодо санкцій і способів оскарження порушених прав. На прийняття необхідних змін до національного законодавства, відповідно до Директиви 2001/29/ЄС, надавався невеликий термін (1 рік 7 місяців). Варто зазначити, що проблеми Директива не вирішила, оскільки колізія інтересів зберігається й досі.

Таким чином, можна констатувати, що сьогодні міжнародно-правове регулювання відносин у мережі Інтернет здійснюється через засоби так званого «м'якого права» у вигляді різноманітних рекомендацій, резолюцій і декларацій, що видаються міжнародними організаціями (Міжнародний союз електрозв'язку, Всесвітня організація інтелектуальної власності, ООН, ЮНЕСКО, Рада Європи, Інтернет корпорація з присвоєння імен та номерів тощо). Положення таких документів формально не є обов'язковими, їх дотримання з боку держав ґрунтується винятково на авторитеті тих суб'єктів, що їх приймають. Разом із тим наразі існує потреба в прийнятті міжнародного договору, у якому б були урегульовані питання поняття мережі Інтернет, її правового режиму, структури, застосованого права, урегулювання спорів, а також інші аспекти функціонування мережі на національному, регіональному та глобальному рівнях. Звісно, подібне регу-

лювання мережі Інтернет і відносин, які в ній виникають, мають враховувати покладені в основу функціонування мережі принципи децентралізації та саморегулювання.

В Україні також робляться певні кроки на шляху вирішення існуючих у зазначеній сфері проблем. Як зазначено в Рекомендаціях парламентських слухань на тему «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні» (затверджені Постановою Верховної Ради України від 3 липня 2014 року № 1565-VII), сучасне суспільство характеризується якісно новими тенденціями розвитку в інформаційній сфері, насамперед стрімким формуванням глобального інформаційного простору та глобальним інформаційним протистоянням, розробкою й використанням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, виникненням принципово нових суспільних відносин за різноманітними напрямками інформаційної діяльності. Державною службою інтелектуальної власності розроблено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет», відбувається адаптація українського законодавства до положень Директиви 2000/31/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу від 8 червня 2000 року про деякі правові аспекти послуг інформаційного суспільства.

На жаль, на сьогодні законодавство України не є адекватним тим викликам, що виникають у зв'язку з появою інформаційних технологій.

Не в останню чергу це пов'язано зі специфікою мережі Інтернет і відносин, що в ній виникають. Відносини, що виникають в Інтернеті, мають специфіку, яка зумовлена віртуальним простором, його міжнародним, транскордонним, децентралізованим характером. Цей простір має власні правила функціонування, мову, мережеву культуру.

Інформація передається в мережі Інтернет переважно у вигляді творів, які підлягають охороні авторським правом будь-якої з країн Бернського Союзу на рівні з творами, закріпленими в більш традиційних формах, за умови відповідності встановленим законодавством країни критеріям охорони, незалежно від виконання яких-небудь формальностей і факту опублікування.

Володільці авторських прав стикаються зі значними ризиками, обумовленими існуванням інформаційних технологій. Транскордонний характер Інтернету й цифрова форма фіксації розміщених у ньому творів значно ускладнюють здійснення авторами та їх правонаступниками своїх прав.

Варто констатувати, що з'являється також абсолютно новий вид відносин, який вимагає адекватного правового регулювання. У літературі поступово формується поняття інтернет-відносин, тобто відносин, що виникають між користувачами всесвітньої інформаційної мережі.

Для з'ясування сутності інтернет-відносин і можливості виокремлення їх в особливу групу треба звернутися до особливостей зазначених правовідносин. Так, специфіку відносин у мережі Інтернет визначають:

1) невизначеність місцезнаходження сторін, що зумовлює можливі проблеми з правом, що застосовується, а також із реальним виконанням зобов'язань;

- 2) складність ідентифікації учасників відносин у мережі Інтернет;
- 3) залежність відносин між учасниками мережі Інтернет від відносин з інформаційними провайдерами;
- 4) електронний характер документообігу в мережі, що зумовлює необхідність застосування спеціального програмного й апаратного забезпечення [3, с. 72].

Зазначається також, що ці відносини є специфічними, оскільки виникають у результаті впливу норм міжнародного й інших галузей права, міжнародних договорів, рішень суду на поведінку суб'єктів [4, с. 10–11 ; 53]. Специфіка зазначених відносин вбачається також у тому, що для тих чи інших уповноважених суб'єктів виникають права (тобто відкривається передбачена правовими нормами, міжнародними договорами, угодами, рішеннями судів, звичаями й забезпечена різними державами можливість діяти певним чином у віртуальному просторі Інтернету), разом із тим на інших суб'єктів покладаються обов'язки, що припускають необхідну поведінку, зафіксовану в джерелах інтернет-права й забезпечену доброю волею сторін або державним примусом [5, с. 54].

Називаються й інші специфічні риси досліджуваних правовідносин, такі як невизначеність юридичного статусу мережі Інтернет (є вона суб'єктом чи об'єктом права), існування віртуальних організацій, важкість визначення дієздатності особи – учасника правовідносин тощо [6, с. 42–55]. Існують також інші особливості, що ускладнюють захист прав суб'єктів. Це питання доведення фактів, що мають юридичне значення, і тісно пов'язаної з ним проблеми юридичної відповідальності за порушення в мережі.

Ситуація з колізією прав авторів (правоволодільців) і користувачів ускладнюється тим, що мережа Інтернет передбачає всезагальний доступ користувачів. Прийняті на 32-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО Рекомендації щодо розвитку та використання багатомовності й загального доступу до кіберпростору передбачають низку заходів із метою забезпечення такого доступу: вироблення відповідної політики державами-членами й міжнародними організаціями; створення на місцевому, національному, регіональному та міжнародному рівнях механізмів, що сприяють загальному доступу до Інтернету за допомогою доступних цін на телекомунікаційні та інтернет-послуги; спонукання інтернет-провайдерів до надання пільгових тарифів на доступ до Інтернету окремим категоріям користувачів.

Право на доступ до Інтернету як універсальну (загальнодоступну) послугу закріплює також Директива Європейського Союзу про універсальну послугу в редакції 2009 року (2009/136/ЕС), яка встановлює, що кожен у ЄС повинен мати доступ до мінімального переліку електронно-комунікаційних послуг доброї якості й за доступною ціною, включаючи доступ до Інтернету. У юридичній літературі навіть порушується питання про визнання права на доступ до мережі Інтернет як самостійного конституційного (основного) права людини [7, с. 45].

Крім того, одним із принципів обміну інформацією в Інтернеті є принцип анонімності, закріплений у Декларації про свободу комунікацій в Інтерне-

ті, прийнятій Комітетом міністрів Ради Європи 28 травня 2003 року. Анонімність означає, що з метою забезпечення свободи вираження поглядів та обміну інформацією й захисту від мережевого стеження треба поважати волю користувача не розкривати свою особистість. З-поміж інших проголошених у Декларації принципів варто назвати такі: правила щодо змісту (контенту) для Інтернету; саморегуляція або спільна регуляція; відсутність попереднього державного контролю; ліквідація бар'єрів для участі індивідів в інформаційному співтоваристві; свобода надання послуг через Інтернет; обмежена відповідальність постачальників послуг за зміст інформації.

Разом із тим попри проголошений принцип анонімності повсякчас виникає питання ідентифікації користувачів глобальної мережі, операторів послуг, які надаються з використанням Інтернету, а також володільців розміщеної на просторах Інтернету інформації. Вирішення цього питання край необхідне з точки зору запобігання вчиненню протиправних дій у мережі та забезпечення можливості правового регулювання тих відносин, які виникають у віртуальному просторі та за своєю суттю потребують такого регулювання. У зв'язку із цим на міжнародному рівні мають бути чітко визначені межі допустимої анонімності в мережі Інтернет та окреслені випадки її законодавчого обмеження.

Повертаючись до питання перегляду з 2014 року Європейським парламентом директиви 2001 року про авторське право й суміжні права в інформаційному суспільстві треба зазначити, що цей захід прямо відповідав одному з пріоритетів, які визначив голова Європейської комісії Ж.-К. Юнкер: створити в європейському масштабі «єдиний цифровий ринок». Із метою з'ясування необхідності змін у механізмі, що забезпечує авторське право, з врахуванням масштабного розвитку цифрових технологій було ініційовано аналіз всіх основних його елементів. Звіт за результатами такого аналізу мала надати депутат Парламенту Ю. Реда (представниця німецької Партії піратів, однією з засад якої є вільний обіг наукових праць і культурних творів в Інтернеті). Історія закінчилася тим, що на початку липня після численних поправок Європейський парламент схвалив зазначений звіт, який професійні організації та спостерігачі охарактеризували як «урівноважений». Отже, як зазначається в літературі, спроби обмеження авторського права в Європі зазнали невдачі. Звіт, що не має прямого законодавчого застосування, буде основою для нової директиви, яку Європейська комісія має виробити й ухвалити цієї осені [8, с. 47].

Однак конфлікт інтересів не зникає, і компроміс має полягати у взаємному обмеженні прав. Так, для того щоб деякою мірою зменшити негативні наслідки правової охорони результатів інтелектуальної діяльності (монополізації), треба ввести обмеження права інтелектуальної власності в мережі Інтернет. Обмеження виняткових прав інтелектуальної власності – це дозволене вільне використання об'єкта права інтелектуальної власності, яке не потребує згоди правоволодільця й не є порушенням законодавства за умови, що це не завдає шкоди нормальному використанню об'єктів і не утискає законні інтереси правоволодільця. Умови допустимості обмежень

виняткового права встановлюються на основі «трирівневого критерію» для об'єктів авторського права й суміжних прав або на основі «дворівневого критерію» для об'єктів патентного права [9, с. 44].

Досягнення компромісу між інтересами автора й користувачів має важливе значення, адже є неодмінною умовою подальшого розвитку інтелектуальної творчої діяльності, з одного боку, і вільним розвитком єдиного цифрового ринку, з іншого боку. Закріпленій на законодавчому рівні перелік випадків вільного використання творів потребує перегляду, зокрема щодо визначення умов вільного використання об'єктів авторського прав і суміжних прав у всесвітній мережі Інтернет.

Література

1. Капіца Ю. Авторське право і суміжні права в Європі : [монографія] / Ю. Капіца, С. Ступак, О. Жувака. – К : Логос, 2012. – 234 с.
2. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_770.
3. Дмитрик Н. Осуществление субъективных гражданских прав с использованием сети Интернет / Н. Дмитрик. – М. : Волтерс Клуверс, 2006. – 116 с.
4. Рассолов И. Право и Интернет: теоретические проблемы : дисс. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право; финансовое право; информационное право» / И. Рассолов ; ГОУВПО «Российская правовая академия». – М., 2008. – 357 с.
5. Рассолов И. Право и Интернет: теоретические проблемы : дисс. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право; финансовое право; информационное право» / И. Рассолов ; ГОУВПО «Российская правовая академия». – М., 2008. – 357 с.
6. Глушков А. Проблемы правового регулирования Интернет-отношений : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право; финансовое право; информационное право» / А. Глушко ; Санкт-Петербургский государственный инженерно-экономический университет. – СПб, 2007. – 198 с.
7. Серeda М. Закрепление права на доступ в сеть Интернет в международно-правовых актах и законодательстве зарубежных стран / М. Серeda // Международное публичное и частное право. – 2013. – № 5. – С. 215.
8. Франкі Бландо. Захистити авторів / Франкі Бландо // Український тиждень. – 2015. – № 35(407). – С. 87.
9. Венедіктова І. Окремі аспекти захисту законних інтересів у праві інтелектуальної власності / І. Венедіктова // Право та інноваційне суспільство. – 2013. – №1. – С. 78.

Анотація

Харитонова О. І. Проблеми створення єдиного цифрового ринку й авторські права. – Стаття.

Статтю присвячено проблемі формування єдиного цифрового простору, а також інтернет-відносинам, які мають транскордонний і децентралізований характер. У зв'язку із цим виникають колізійні норми в міжнародному законодавстві й відбувається порушення прав власників і користувачів.

Ключові слова: цифровий простір, інтернет-відносини, Інтернет, інтелектуальна власність, авторське право.

А н н о т а ц и я

***Харитонова Е. И.* Проблемы создания единого цифрового рынка и авторские права.** – Статья.

Статья посвящена проблеме формирования единого цифрового пространства, а также интернет-отношениям, которые имеют трансграничный и децентрализованный характер. В связи с этим возникают коллизионные нормы в международном законодательстве, происходит нарушение прав собственников и пользователей.

Ключевые слова: цифровое пространство, интернет-отношения, Интернет, интеллектуальная собственность, авторское право.

S u m m a r y

***Kharitonov A. I.* Problems of the digital single market and copyright.** – Article.

The article deals with the problem of forming a single digital space and Internet relations, with cross-border and decentralized nature. In connection with which there are conflict rules in international law and is a violation of human owners and users.

Key words: digital space, Internet relations, Internet, intellectual property, copyright.